

Андижон Давлат тиллар педагогика институти
“Фалсафа ва Ўзбекистонда демократик жамият қуриш назарияси
ва амалиёти” кафедраси ўқитувчиси Маҳкамов М.

Демократия ва Шарқ

Ҳозирги даврнинг бутун мураккаблиги ва зиддиятларига қарамай унинг сийсий соҳасидаги умумий йўналиши- демократия эканлиги шубҳасиз. Давлат бошқарув фаолиятининг услублари, воситалари, мақсадлари, рўй бераётган жараёнлар демократия билан боғлиқ. Янги ташкилотлар, ҳаракатлар шу жумладан миллий ҳаракатлар ҳам демократик кўринишга эга. Инсониятнинг орзулари, интилишлари, кундалик ҳаёти демократик ғоялар билан суғорилган. Лекин жаҳондаги бирон мамлакатни демократиянинг ёрқин намуна тимсоли ёки демократиянинг бирор моделини идеал сифатида кўрсатиш қийин, хатто олимлар, мутахассислар, ёзувчилар, давлат арбоблари ўртасида демократия тўғрисида айтилган фикрларнинг нихоятда хилма-хиллигини кузатамиз.

Демократик ғоялар ривожига Ғарб ва Шарқ мамлакатлари ўзига хос равишда таъсир кўрсатди, тўғри, бугунги замонавий демократия қадимги Юнонистонда вужудга келиб, янги даврда Европада сайқал топган бўлсада, унинг нисбатан мукаммал кўриниши XX арнинг II ярми билан боғлиқ. Бу Шарқ мамлакатларида демократия бўлмаган дегани эмас. Шу ўринда демократияни шарқона модели ёки шарқ мамлакатларига хос бўлган жиҳатларини кўришимиз мумкин. Демократик ғоялар Ғарб ва Шарқда умумий қоидалар асосида ривожлансада, лекин уларни бир-бирлари билан фарқладиган жиҳатлари мавжуд.

Миллий онгда ўзига хос хусусиятлар мавжудки, улар ҳар бир халқнинг руҳи, менталитети табиатини, белгилайди ва хусусан, шу халқнинг сиёсий тизимида ҳам акс этади, ҳар бир халқ ўзига хос ва мос бўлган сиёсий ташкилотларни ҳам шакллантиради.

Ғарбда демократия индивиднинг гуруҳдан устунлиги ғоясига асосланади. Бу ерда индивидуал эркинликлар ва ҳуқуқлар масаласи енг долзарб масала, Шарқда эса бошқача.

Бу ерда индивид эркинлиги ва ҳуқуқларига таянилсада у кўпинча гуруҳ, жамоа манфаати ва ҳуқуқлари уйғун қўйилади. Ҳар бир халқ менталитети ва жамият заминида муайян шароитларида бозор муносабатлари ва сиёсий демократик қадриятларини ўзлаштиришга тайёр элементлар мавжуд. Бу фикрлар Осиё Тинч Океани минтақаси мамлакатлари ривожига хусусиятларини кузатиш натижасида айтилган. Ушбу мамлакатларда жамоа ва қатламлашув қадриятлари ва қоидаларга боғлиқлиги кучли, Ғарб Демократияси моделидаги индивидларни жамият ва давлат таъсиридан ҳимоя қилишга уринишлардан фарқлича, масалан, Япон модели “Шахсни ўзини ўзи чеклаш”, уни жамият ва давлат манфаатлари тизимида уйғун киришишни таъминлаш вазифасини қўйди. Бу ерда анъана

ва замонавийликнинг ўзига хос уйғунлигига эришилган. Бу ерда монархия, бурч, келишув, жамоага содиқлик, шахс, манфаатларнинг гуруҳ манфаатларига таяниши каби қадриятлар сақланган. Иштилофларни ҳал қилишда ёш - жинсдаги фарқлар ва ижтимоий – касбий фарқлардаги тенгсизлик сақланади ва ўзига хосликлар жуда кўп.

Юқоридаги айтилганлардан ҳулоса қилиш мумкинки демократияни, мутлоқ индивидуал эркинликка боғлаш биртамонламадир, худди шунингдек, бугунги кунда ислом маданиятига асосланган давлатларда демократик таркиботларни ўрнатишда энг катта тўсиқ деб ҳисоблаш ҳам ноҳолисона ҳулосага сабаб бўлиши мумкин. Туркия, Миср, Марокаш, Малазия каби давлатларнинг ижобий мисоллари мавжуд. Исломда фитна – бирликни емириш ҳавфи ва умма-жамоа рўлини таъкитлаш билан бирга янгилиниш ҳам муҳим қирин тутати.

Мустақилликка эришгандан сўнг Ўзбекистон ҳам демократияга ўтишнинг ўзига хос йўлидан бормоқда. Унда миллий анъаналар, урф – одатларни умуминсоний қадриятлар билан уйғунлаштириш миллий давлатчилик анъаналарини асраб-авайлаб сақлаш ва ривожлантириш йўлидан шўшилмасдан, изчил босқичма – босқич ислохотлар амалга оширилмоқда.

Марказий Осиёда мамлакатни идора этишда қадимдан жамоатчиликнинг эркин фикрига алоҳида этибор бериб келинган. Халқнинг фикрини билиш турли ижтимоий гуруҳлар ва табақалар билан бамаслаҳат иш юритиш Амур Темур, Улуғбе, Мирзо Бобур ва кўплаб ҳукмдорлар учун қонун – қоида ҳисобланган. Давлат ишлари учун жамоатчилик билан биргаликда, муросаю мадора, муруват, бағрикенглик сабр-тоқатлик билан юргизиб келинган.

Бугунги кунда Ўзбекистонда миллий давлатчилик анъаналарини тиклаш ва ривожлантиришга алоҳида эътибор берилётанлиги тасодиқий эмас. Чунки кенгаш, маслаҳат, муросаю мадора, сабр-тоқатчилик, бағрикенглик мамлакатда ижтимоий муаммоларни ҳал этишнинг ва демократик, ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамиятини қарор топтиришининг зарурий шартидир.

Ҳулоса ўрнида шуни таъкитлаш жоизки, Ғарб давлатларида бўладими ёки Шарқ давлатларида бўладими, демократияни “Эркинлик”, “Фуқаролик”, “Халқ суверентети”, “Миллий суверентети”, “Миллий давлат” каби тамойиллари борки, улар жамиятни ташкил этувчи озод ва эркин фуқароларнинг иродаси, манфаатлари, эҳтиёжларини рўёбга чиқишида жуда катта аҳамият касб этиб қолаверади.

Андижон Давлат тиллар педагогика институти
“Фалсафа ва Ўзбекистонда демократик жамият қуриш назарияси
ва амалиёти” кафедраси ўқитувчиси Маҳкамов М.